

Jón Ólafsson - Jafnræði og þekking (1880)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (geymsla 2).

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

Jafnræði og þekking.

NOKKUR

STJÓRNFRÆÐILEG UNDIRSTÖÐU-ATRIÐI

UM

RÉTTAN GRUNDVÖLL

SJÁLFTJÓRNAR.

Eftir

Jón Ólafsson,
ritstjóra.

„Magna est veritas et prevalebit“.

Eskifirði.

Í „Skuldar“-prentsmiðju. Th. Clementzen.
1880.

Formáls-orð.

Í V. árg. „Andvara“ er ljóst og snjalt rætt um nauðsynina á þeirri breyting á stjórnarskrá vorri, að yfirstjórn al-innlendra mála dragist alveg inn í landið. Um þetta ræðum vér því eigi hér.

Ef rita skyldi um bresti og bætr á stjórnarskrá vorri í öllum einstökum atriðum, kæmi og margt það til skoðunar, er hér er eigi um rætt, og það mörg þýðingarmikil grundvallar-atriði, svo sem t. d. um takmörkin milli konungs-valdsins og þjóðar-valdsins. Og þó að vér ræðum eigi það mál eða fleiri því lík hér að sinni, þá kemr það eigi af því, að oss dyljist þýðing þeirra, heldr af hinu, að vér höfum óskað að takmarka efni vort og skoða það einkannlega frá almennu sjónar-miði. — Hitt má vel biða síns tíma, ef þess verðr auðið. En þetta mál má því síðr biða breifingar, sem oss virðist svo, sem skoðanir of margra manna, er þjóðmálum sinna, eigi hér að eins, heldr og í útlöndum, sé eigi á réttum grundvelli byggðar, heldr á hálfum sannleika, sem fæddist og magnaðist á næstliðinni öld og gengr jafnan aftr síðan í hugum manna. Það er jafnréttis- og jafnræðis-hugmyndin („egalité“), er vér eigum við. — Af því að hún er ekki nema hálf-sönn, þá er hún hálf lygi; en þó miklu hættulegri, en einber lygi, einmitt fyrir það, að hún er hálf-sönn. — Það ríðr því á að greiða úr henni, sýna hennar rétta gildi og réttu takmörk í stjórnnlegum eignum.

Þær breytingartillögur við stjórnarskrána, er vér berum fram í riti þessu, ætlum vér svo mikilsverðar, að vér þykjumst þess fullvissir, að þjóð vor fái aldrei byggt neitt sannarlegt stjórnfrelsi á neinum öðrum grundvelli, en þvílíkum, er vér förum hér fram á.

H ö f.

Inngangr.

Sögulegr uppruni stjórnar mun vera sá, að ið siðferðislega vald föðursins yfir barninu hefir teygzt út yfir alla afkomendr og tengdamenn þeirra, og þannig fyrir vanann og af þörfinni á stjórn í sjálfu sér orðið að löghelguðum rétti („patriarch-ölsk“ stjórn). Síðan myndaði valdið og hygindin ýmislega aðra stjórnarlögun. Hugadir og úrráðagóðir hreystimenn þröngdu múgnum undir vald sitt (einveldi). Hjátrú og presta-brellur drögu vald í hendr andlegri stétt o. s. frv. Eftir því, sem þjóðunum óx andlegt atgjörvi, færðist stjórn þeirra í lögbundnara fyrirkomulag. Harðstjórn kallast það, er stjórnandi er engum manni og engum lögum háðr, utan sínum vilja sjálfs og samvizku sinni. Lögbundið einveldi nefnist það, er stjórnandi er bundinn nokkrum almennum lögum, en stýrir þó einvaldr innan þeirra takmarka. Þingbundið einveldi er það, er löggjafarvaldið er í höndum þjóðarinnar, annaðhvort jafnframt konungi (eins og í inu danska ríki, og í innlendum málum hjá oss), eða þá að mestu leyti í höndum þjóðarinnar einnar (t. d. í Noregi); en fram-

kvæmdarvald er í höndum konungs, er lætr ráðgjafa sína stýra með sér framkvæmdinni, og bera þeir ábyrgð af gjörðum sínum fyrir þinginu. Dómsvaldið er í slíkum ríkjum oftast í höndum sérstakrar dóm-arastéttar, er gjörð er sem óháðust framkvæmdar-valdinu. Konungstign í þessum ríkjum gengr að erfðum eftir ákveðnum lögum. Þjóðveldi kallast það, er fulltrúar þjóðarinnar hafa lögjafarvaldið allveg í höndum, en fyrir framkvæmdarstjórnina er forseti kosinn, annaðhvort beinlínis af þjóðinni, eða af fulltrúum hennar. Forseti sá hefir valdið að eins um ákveðinn tíma og ber sjálfr ábyrgð gjörða sinna. Það er auðvitað, að þar sem þjóðin er því vaxin, þá er þjóðveldi á hyggilegum grundvelli mannum samboðnast stjórnarform, eða ið sannasta stjórnarform eftir hugsjóninni. In þingbundna konungsstjórn er svipuðust þjóðstjórninni og eðlilegast inn sögulegi milliliðr milli einveldis og þjóðstjórnar. Aðal-munrinn er sá, að í þjóðveldinu er forseti kosinn eftir hæfileikum, og ber ábyrgð gjörða sinna, en konungs-tignin gengr að erfðum, og er konungr ábyrgðarlaus. Því hefir og Björn-stjerne Björnson eitt sinn sagt um þingbundna konungsstjórn, að hún væri „lygibryddr sannleikr“ (Det konstitutionelle monarki er en sandhed med en løgn i spidsen)“.

Það er auðskilið af þessu, að þjóðveldin (eins og sú hugmynd er nú) eru in yngstu stjórnarform eftir eðli sínu. En sögulega er þingbundna konungsstjórnin yngst ¹⁾. — Í fornöld voru þjóðveldi bæði á Grikklandi og í Rómi, enda stóðu þær þjóðir þá framar í vísindum og listum, en nokkur þjóð síðar um miðalda-bilið. En þeirra þjóðveldi voru þó í svo mörgu verulega ólík inum nýju þjóðveldum. Vér þurfum eigi annað en minna á þrælahald (sem var annars eðlis, en þrælahald Vestrheims-manna var), á réttleysi kvenna o.s.fr.

Allar þær greiningar stjórnarháttar, er nú höfum vér nefnt, byggjast á því, hvort þjóðin hefir ein æzta stjórnarvaldið, eða einn einvaldr, eða því er skipt milli einvalds og þjóðfulltrúa.

En nú er svo, þar sem þjóðin hefir alt ið æzta stjórnarvald eða nokkuð þess, að annaðhvort hefir hávaði lýðsins jafnréttis-þátt í valdinu, eða að eins einhverjar stéttir manna. Hafi allr hávaði þjóðarinnar jafnréttis-þátt í stjórninni (jafnrétti til atkvæða og til að verða fyrir kjöri), þá nefnist sá stjórnarháttur lýðveldi („demokrati“); en fámenninga-stjórn („oligarchi“)

1) Þó má þess gæta, að konungsvaldið á Íslandi var framan af eins konar þingbundið konungsvald („constitutionelt monarchi“); og er það eldra í tímanum, en in nýju („moderne“) þjóðveldi.

heitir það, er fáir einir hafa stjórnvöldin. Auðmanna-veldi („plutokrati“) nefnist það, er valdið er lagt í hönd auðmanna (kosningar-réttir og kjörgengi bundið stórri eign). Þá er enn talað um „aristokrati“. Það þýðir: stjórn inna beztu manna. (Sbr. „at beztu manna yfirsýn“ í gamla sáttmála). — En nú hefir það orð þá þýðing, að svo er nefnd höfðingja-stjórn (líkl. af því, að vonlegt hefir þótt, að þeir væri menn „vitrastir og beztir“). Getr höfðingja-stjórn átt sér stað bæði í þingbundnu konungsveldi (England) og í þjóðveldum. Heita þjóðveldin höfðingja-þjóðveldi („aristokratisk republik“) eða lýðveldi („demokratisk republik“), eftir því, hverjir ráða. Í konungsríkjum (en nú orðið hvergi í þjóðveldum) eru víðast ættir, er fengið hafa aðals-tign og stór óðul, og gengr tign og óðal í erfð til elzta sonar. Þessir aðalsmenn eru oftast mikils-ráðandi í landinu, og eru það þeir, sem sér í lagi kallast höfðingjar („aristokratar“). Í Englandi er in efri málstofa („House of lords“) eingöngu skipuð aðalsmönnum, sem taka þar sætin að erfðum eftir feðr sína.

Einveldi og sjálfstjórn. Stefna tímans. Fyrrum og nú — mótsetningar. Þekking og jafnræði.

„Quantum est sapere“.

Hvort heldr vér lítum á söguna eða eðli inna ýmislegu stjórnar-hátta, er að framan eru stuttlega nefndir alþýðu til yfirlits-léttis, þá verðum vér þess fljótt varir, að inir frjálslegri stjórnarhættir, er bera vott um hærra mentunarstig þjóðanna en inir ófrjálslegri, eru, ef vér mætum svo segja, eins og sjálfráðari að uppruna gagnvart inum ófrjálslegri, er virðast svo sem ósjálf-ráðari. Skipuleg hluttaka þjóðarinnar í stjórn sinni sýnir sig þegar fyrir auga hugsunar vorrar sem ávöxt nokkurs andlegs proska eðr menningar. En menningin er aldanna verk, en ið vilta ástand er bernskuskeið þjóðanna. Skoðað í sambandi við þetta verður það ljóst, hversu þau orð vor (i innganginum) ber að skilja, er vér sögðum, að þjóðveldið væri að eðli sínu yngsta stjórnarform. Því ið frjálslegasta stjórnarform er ávöxtr stærstrar þjóðmenningar.¹⁾

Þó er þetta eigi svo að skilja, sem einveldið sé orðið til eftir neinu blindu lögmáli innar skynlausu náttúru, heldr að það sé til orðið eftir lögmáli mannlegs anda og þannig fyrir

1) Hversu því víkr við, að ið þingbundna konungsvald skuli hafa komið síðar fram í sögu heimsins, en þjóðveldið, það heyrir eigi hér til um að ræða; en oss virðist það auðskilið og auðskýrt, að það er einmitt eðlilegt að svona hefir orðið.

naudsýn tímanna, en meir eðr minna ósjálfrátt þjóðunum. — En ef vér litum frá uppruninum í fyrstu bernsku og fram eftir tímunum, sjáum vér, hversu inir einveldislegu stjórnarhættir hafa fengið fasta mynd og lögun fyrir sjálfráðan vilja og skoðun mannlegs anda, og endalokin hafa ávalt orðið þau, að stjórnarhættirnir hafa breyzt í frjálslegri stefnu. Hvar sem vér rennum nú augum yfir ríki ins mentaða heims, geta oss varla dulizt merki þess, að öll eru þau á sömu stefnunni, lengra eða skemra áleiðis kominn — stefnunni til sjálfstjórnar. Ef vér frá skiljum Tyrkjaveldi og Rússland, sem hvorugt getr talizt til ins mentaða heims, þá sjáum vér, að sjálfstjórnarhugmyndin hefir rutt sér til rúms í öllum ríkjum álfu vorrar, í sumum meira (þar sem þjóðveldin eru 7 talsins), í sumum minna (inum þingbundnu konungs-ríkjum flestum), sumum ef til vill enda miklu minna vonum, að því er á yfirborðinu sýnist í fljótu bragði (Prússland)¹⁾

1) Nú sem stendr eru í Norðrálfunni 7 þjóðveldi: Frakkland með um 37 millíónir íbúa, Sveitz með 2759854 íbúum, Hamburg með yfir 400 þús. íb., Bremen (með nærfelt hálfu öðru hundraði þúsunda), Lybeck (með um 57 þús.), Andorra (með um tíu þús.) og San Marino (með nærfelt 8 þús.) — als 7 þjóðveldi með 40 288 937 íbúum.

Í Ameríku eru 18 þjóðveldi: Bandaríkin norðr, Mexico, Columbia (Granada), Peru, Chili, Argentíska sambandið, Bolívia, Venezuela, Guatemala, Ecuador, San Salvador, Haítí, Uruguai, Honduras, Paraguai, Nikaragua (o. s. frv.), San Domingo, Costa Rica — öll með samtals 73 985 551 íbúa.

Eins og það er nú vafalaust (svo sem sagan sannar best), að einveldi hefir oft myndast fyrir það, að þar sem þjóðin sjálf var því eigi vaxin að fara með stjórn sína, hófst eða brauzt sá til valdanna, er hæfastr var fyrir atgjörvi sakir, eins víst er hitt (og sannar sagan það líka), að einvaldir konungar hafa oftast kvatt sér þá menn til ráðaneytis (fyrir ráðgjafa), er þeim þóttu vitrastir, bestir, eða mestri andlegri atgjörvi búnir, og því færastir um að hafa stjórnarvaldið á hendi, því sjálfir eru konungarnir náttúrlega ekki ávalt sem best hæfir, því vit og mannkostir ganga, því miðr, eigi að erfðum með kórónunni.

Í Afríku eru tvö þjóðveldi (Liberia með 700 þús. íb. og Oranje með 65 þús. íb.) með als 765 þús. íbúa.

Sé hér við lagðar eignir Frakka í Afríku, Asíu og Okeaníu (eyja-álfnnni), þá bætast hér við 5 250 000.

Als eru nú í heiminum 120 milliónir 289 þús. 488 manneskjur undir þjóðvaldsstjórn. — Sé mannkynið alt talið 310 milliónir, verða þetta meira en 9 af hundræði.

En hér við bætist, að þótt Bretland sé konungsríki, þá er ínu brezka ríki að mestu leyti stýrt eins og þjóðveldi og eftir inum frjálslegustu sjálfstjórnarhugmyndum. Í inu brezka ríki í Norðrálfu eru 38 618 781 íbúar, og í eignum þeirra í öðrum heimsálfum 252 613 788 íbúar, auk þess að þeim eru hálf-undirgefna eða undir þeirra stjórn að mestu leyti 48 263 978 íbúar í öðrum álfum. Má því reikna manntal ins brezka veldis als 334 496 547 sálir, sem lagt við manntal þjóðveldanna gjörir 454 786 035 sálir, sem öllum er stýrt á þjóðveldi-hátt, en þetta verður nærfelt 35 pCt. eða yfir þriðjung als mannkynsins.

Hvað voru mörg þjóðveldi og hve mannmörg fyrir 100 árum? Er ekki munrinn ákaflegur? — Er ekki stefna þjóðanna í sjálfstjórnar-áttina ótvíræð?

Ef vér nú litum á framfara-sögu þjóðanna, þá verðum vér þess fljótt varir, að eftir því sem þjóðunum hefir vaxið menning, eftir því hefir þeim vaxið þröng og þörf til frelsisins. En ef vér kynnum oss hugsunarhátt fornmanna, þá fær oss varla dulizt, að þeirra frelsisást var í sumu æði frábreytt frelsis-ást vorra tíma. Ef vér mættum svo að orði komast, þá væri oss nær að kalla frelsisást fornmanna meira dýr-lega, en vorra tíma frelsisást. Frelsisást vorra tíma styðst við heimspekilega skoðun á tignar-æðli mannsins, við mannúðaranda þann, er kristindómrinn hefir í heiminn inn leitt (og sem engu síðr hefir sín áhrif á þá, er honum neita, — því kristindómrinn er lifsafi í inum mentaða heimi); og frelsisást vorrar aldar byggist á djúpri virðing fyrir almennum mannréttindum. Frelsisást vorra tíma er veruleg („positiv“) ást á frelsinu. Frelsis-ást fornmanna virðist oss meira andveruleg („negativ“), þ. e. meira hatr eða óbeit á mótsetning frelsisins — ófrelsinu. Eigingirninn, þ. e. hugsunin um, að hafa sjálfir frelsi fyrir sig (og sína stétt) var in ríkjandi hvöt. En mannréttindin (hugmyndin, að maðrinn sem maðr hefði helgan rétt) voru eigi til í þeirra skoðun. Þar af þræla-haldið í inum fornu þjóðveldum, útburð barna, vanmet kvenna. Enda „útópía“ Platóns („ríkið“) ber þess vott, hve fornmennt skorti ina sönnu virðing fyrir mannlegu æðli og þess réttindum. Mannúðina, mannástina vantaði sem afl-

taug í frelsisást fornmanna. — Það er kristindómrinn — ekki stólskreddur misjafns prestalýðs, heldr andi „kærleikans trúarbragða“, sem hefir endrfoett frelsisástina og tengt hana mannúðinni og mannástinni, gjört vorra tíma frelsisást göfgari og helgari, en innar heiðnu fornaldar. — Sumir kunna að svara því, að hvorki skapendr innar nýjari heimspeki né inir eiginlegustu feðr mannréttindanna hafi trúað kristindóminum eða viðrkennt hann. Vér vitum þetta vel. En sá, sem neitar krednum (dogmum) kristilegrar kyrkju-trúar, getr vel viðrkennt anda siðalögmáls Krists kenninga. Enda getr enginn, hverju sem hann trúir eða ekki trúir, slitið sig frá sinni samtíð og anda tímans; en á þann anda hefir kristindómrinn áhrif haft, bæði beinlínis og óbeinlínis. Hugsunarháttir kynslóða eftir kynslóðir ber hans merki.

Það er því óhætt að segja, að eins og það er kallað að inir frakknesku heimspekingar, er lifðu á undan inni miklu bylting í Frakklandi, hafi fundið upp mannréttindin og fyrir kenningar sínar orðið andlegir feðr stjórnarbyltingarinnar miklu á Frakklandi í lok síðustu aldar, eins er hitt víst, að það var þessi stjórnarbylting, sem fyrsta sinn ruddi mannréttindunum til rúms í lífinu í heiminum.

„Frelsi!“ hafði áður heyrzt í heiminum bæði í munni stjórnlegra pegna og í munni fræðimanna.

„Bróðerni!“ hafði hljómað í kristindóminum,

en því orði var stranglega útbyggt úr orðabók stjórnfræðinnar.

„Jafnræði!“ Það var ið nýja áðr óheyrða orð stjórnarbyltingarinnar frakknesku, sem hún skaut inn á milli hinna tveggja orðanna, og lög-helgaði þar með „bróðernið“ innan vébanda stjórnmalanna. — Áðr höfðu í hæsta lagi menn sömu stéttar skoðað sig sem bræðr innbyrðis, en aðalsmanninum hafði aldrei í hug dottið að skoða sig sem „bróðr“ daglaunamannsins, að minsta kosti ekki annarstaðar en í ræðum prest-anna. En nú kom in nýja kenning — „jafnræðið“.

Það var ein kenning þeirra byltingamanna, að „allir menn væru fæddir jafnir“ og hefðu því jafnan rétt. Þessi setning var í svo miklu gildi, að þeir settu hana í upphaf „mannréttindaskrár“ sinnar og bygðu á henni stjórnarskrá sína. — Síðan hafa flestallir þeir, er barizt hafa fyrir frelsi og jafnrétti, borið fyrir sig þessa setningu,

En setning þessari hafa aftr allir aftrhalds-menn neitað, og sagt: allir menn fæðast hver öðrum ójafnir, og því eiga réttindi manna mis-jöfn að vera.

En báðar þessar setningar eru rangar.

Fyrir það fyrsta eru menn ekki allir jafnt af guði gjörðir, þ. e. ekki fæddir jafnir. Sumir fæðast heilbrigðir á sál og likama; aðrir van-skapaðir eða viti firtir frá barnæsku. Sumir hafa af náttúrunnar hendi fengið góðar sálargáfur, aðrir mjög sljóvar og litlar. Auk þessa segja vísindin oss, að tillhneigingar, sem í fyrstu hafa

komið upp af vana, geta orðið svo ríkar, að þær gangi í ættir. Þannig er um drykkjuskap, þjófnað, lauslæti og ýmsa lesti. Hins vegar geta t. d. lista-smekkr, fegrðartilfinning, skáldgáfa, smíðahagleikr gengið í ættir; eins söngrodd o. fl. — Af þessu er þá auðsætt, að mennirnir eru ekki fœddir jafnir að hæfileikum, svo að eigi verður af því út leitt jafnrétti þeirra, eðr réttir til jafnræðis.¹⁾

En hins vegar verður heldr ekki sannað af þessu, að mennirnir hafi engan rétt til jafnræðis, eins og mörgum hættir oft við. Íð eina, sem sannað verður, er, að þeim sé eigi meðfœddr neinn réttir til algjörs jafnræðis. — Því að:

1) þrátt fyrir alt það, sem ólíkt er hjá mönnum, er þó margt, sem jafnt er öllum meðfœtt, t. d. sama nauðsyn á vissum skilyrðum til viðhalds og þroska lífsins; einnig sömu sálar-gáfur²⁾ (t. d. vilji, greind, o. s. frv.), þótt á mismunandi stigi sé; svo að hér er að eins um meginsmun („quantitativ“ mun) en eigi tegundarmun („qualitativ“ mun) að ræða. Þó þessi munr geti mikill verið, er þó ávalt ærið sameiginlegt eftir, til að byggja á rétt til nokkurs jafnræðis.

1) „Jafnræði“ er oft haft í sömu merkingu og „jöfnuðr“, t. d. um hjóna-efni, er beggja ráð (þ: hagr) er jafnt. Vér höfum orðið til að tákna jöfnuð í ráðum (þ: völdum).

2) Vér tölum um mennina, eins og þeir eru óvanskapaðir á sál og líkama. Undantekningar (vitfirringar) koma oss eigi hér við.

2) allir vita, að maðrinn (fullvaxinn) á sjálfri ærinn þátt í, hver hann er orðinn, og eins aðrir menn (uppeldið). „Lengi skapast mannshöfuðið“, segir máltœkið, og uppeldi og skynsamr sjálfsvilji og viðleitni getr oft bætt mikið úr ójöfnuði náttúrunnar. Við getum hugsað oss tvo menn, annan betri gáfum gæddan af hendi náttúrunnar, en hinn miðr. Sá fyrri sljóvgar gáfur sínar á illum lifnaði og á því að reyna aldrei á þær. Hinn skerpir þær með iðulegri æfing og náms-ástundun. Svo getr farið, eigi að þeir verði jafnir að eins, en að inn síðari verði orðinn hinum fremri, er til fullorðinsáranna kemr. — Uppeldi og ástundun geta því veitt manninum rétt til jafnræðis, sem honum var ekki meðfœddr.

Hvar, sem vér sjáum baráttu milli framfaranna og aftrhalds-manna í einhverju landi, þá mun skjótt í ljós koma, að báðum kemr ætíð saman um það, að ríkinu eigi að stýra sem bezt og hyggilegast; en það, sem þeim ber á milli, er það, að aftrhaldsmenn segja, að inir vitrustu menn eigi að ráða, en þeir sé ávalt fáir, og að þekking¹⁾ eigi sér að eins stað meðal þeirra stétta, er betri uppfræðslu og mentunar njóta, en alþýðan; þessar stéttir eigi því að hafa völdin í höndum, en eigi fávís múgrinn. — En hinir vilja, að atkvæðis-réttr og kjörgengi sé öllum

1) Vér höfum hér þetta orð eigi í sömu merkingu sem „kunnátta“, því að „þekkja“ er meira en „kunna“; það á hjá oss að tákna þá sameining vits og kunnaáttu, er Danir kalla „Intelligens“.

lýðnum sameiginlegt, og álíta það bezta tryggingu fyrir, að inir nýtustu menn stjórn, að stjórnendrnir (löggjafarnir) sé kosnir af lýðnum. — hvort um sig neita því, að hinir hafi rétt, og þykir sinn fugl einn fagr.

Vér ætlum nú, að báðir hafi rétt fyrir sér að nokkru leyti, eða með öðrum orðum, að sannleikrinn liggi því á milli þessara skoðana.

Enginn fær neitað því, að mannvitið og mentunin — að þekkingin eigi að ráða, og að það yæri mjög æskilegt, að geta lagað svo kosningarlögin til hvers löggjafarþings, að þau færi það með sér, að þeir verði kosnir, sem mesta hafa þekkinguna (mannkostunum þó helst sameinaða).

Enginn mun heldr geta með rökum neitað því, að þær stéttir, er mesta hafa mentun og auð (lærðra manna og auðmanna stéttir) sé líklegastar til að vera þekkingu gæddar, því sá, sem efnin brestr, á örðugra með að menta sig, en hinn, sem auðinn hefir, og sem ávalt er líklegt að neyti hans til að afla sér þeirra yfirburða, er þekkingin veitir.

En hér við er að athuga, að þetta fer alt miklu betr á pappírnum en í reyndinni. — Í fyrsta lagi sýnir reynslan, að als ekki allir, sem færið eða efnin hafa haft á, að afla sér mentunar, hafa notað það rétt, svo að meðal þeirra stétta, þar sem vér helst ættum að vænta að finna þekkingu, finnum vér í staðinn oft hálfmentun og stundum verulega fávísi, þar sem að

hinu leytinu hitt má stundum finna, að menn, er settir sýndust hjá inum ytri skilyrðum, efnum og skólagangi, hafa náð að afla sér með eiginni atorku og ástundun heiðrsverðrar þekkingar. — Í öðru lagi sýnir og reynslan, að eigi fellr valið ávalt á ina beztu, þó eigi megi velja nema úr flokki inna „útvöldu“ stétta. — Í þriðja lagi, og þar er mest um vert, þarf meira, en þekkinguna eina, til þess vel sé stjórnað; mannkostirnir verða að fylgja með, ef vel á að fara — ráðvendnin, er varni því, að þeir, sem einir hafa valdið í höndum, verji því einkum til eflingar sinna og sinnar stéttar hagsmuna, en kúgi þær stéttirnar, sem valdið hafa minna eða ekkert í höndum. Með öðrum orðum: reynslan hefir til fullnustu sýnt, að þar sem einstakar stéttir hafa völdin, og það þó þekkinguna bresti eigi, þá hefir eigingirninn leitt þær til, að skoða sig einar sem þjóðina og efla sinn hag að eins, en hirða eigi um, þótt það verði á kostnað hinna stéttanna, er eigi hafa þátt í stjórninni.

Hér er þá inn berskjaldaði staðr í kenning aftrhaldsmanna.

Það er nú vist óhætt að fullyrða, að eigi sé unt með neinum kosningarlögum að setja nein þau skilyrði, er nokkra verulega trygging gefi fyrir ráðvendni eða ósingirni þess, er kosinn verðr. Eigingirninn finst eigi síðr undir hempu prestsins eða í barmi auðmannsins eða embættismannsins, en í brjósti bóndans eða skrílæsingamannsins.

Eini útvegrinn til þess, að engrar stéttar

réttr eða hagsmunir sé fyrir borð borið af þeim, er þátt taka í stjórninni, er því sá, að allar stéttir eigi frjálsan aðgang til að taka þátt í stjórninni — þ. e. að þær allar hafi jafnt kosningar og kjörgengis rétt. Allar stéttir eiga svo verulega hagsmuni sína undir góðri stjórn, að af því hafa þær allar rétt til hluttöku í henni.

Tilhögunin hér í landi — skilyrðin fyrir „pólitískum“ réttindum. Uppfræðing og þekking skilyrði fyrir frelsi — bendingar til breytinga.

Ef vér nú frá þessum almennu hugleiðingum lítum til vors lands, þá má segja, að hér hefir lítið borið á tilraunum til, að leggja stjórn-réttindin í hendr einstökum stéttum, þó nokkuð bryddi á því fyrst, er ið ráðgefanda alþingi var stofnað. Þó eru enn í kosningarlögum vorum ákvarðanir, er binda réttindi við efnahag (8 og 12 Kr. gjald til sveitarparfa á ári — Stjórnarskr. 17. gr.) — Þetta álitum vér ekki rétt í sjálfu sér; og sérstaklega óheppileg er ákvörðunin um, að binda kosningarrétt og kjörgengi við hæð sveitarútsvars (að því, er kaupstaðarborgara og þurrabúðarmenn snertir). Tilgangrinn er með þessu auðsjáanlega, að binda réttinn við efnahag; en í rauninni er fjarri því að lögin nái þeim tilgangi; þvert á móti kemr það ekkert undir efnahag, hvað maðr geldr til sveitar (nema að svo miklu leyti, er snertir samanburð við aðra

samsveitis). Þetta kemr alt undir hag sveitarinnar og þyngslum. Þannig mundi t. d. sami þurrabúðarmaðr, sem í Reyðarfirði geldr um 20 Kr. árlega til sveitar, eigi gjalda yfir svo sem í hæstalagi 5 Kr. til sveitar, ef hann væri búsettr á Seyðisfirði, af því þar eru sveitarþyngsli minni, og í sumum hreppum varla yfir 2 Kr. — Og aftr t. d. maðr, sem við síðustu kosningar galt 12 Kr. til hrepps í einum kaupstað og hafði þá kosningarrétt og kjörgengi, þótt efnalitill væri, hann hefir nú hvorugt, af því, að hann geldr ekki nema 7 Kr. til hrepps, þar sem sveitarþyngslin eru nú yfir helmingi minni en þá var, og er þó maðrinn orðinn miklu efnaðri. — Varla mun það þó hafa verið álit þeirra, er þessa grein stjórnarskrárinnar sömdu, að mannvit eða mannkostir eða aðrir hæfileikar manna efdust eða rénuðu eftir því, hvort menn flyttu sig úr einu kauptúni í annað í næsta hreppi; eða hverjum andans gáfum eða hæfileikum manns skyldi hnigna við það, að sveitarþyngsli í hreppi hans minka svo, að sveitarútsvar hans léttist?

Oss virðist einsætt, að hæfileiki manna til kosningar og kjörgengis réttinda fari hvorki að búsetu, stöðu eða sé bundið við grasnyt (væri eigi eins nær að binda það við, að maðr ætti einhvern grasbít?). Oss virðist, að úr því eigi er unt að sýna fram á, að þeir andlegir hæfileikar, er kosning ætti að vera undir komin, fylgi fremr einni stöðu eða atvinnu en annari, eða 8 Kr. fremr enn 7 og hálfri, þá væri samkvæmt réttri

hugsun og réttast, úr því allir eiga hagsmuni sína meira eðr minna undir stjórnarmedferðinni, að binda kosningar og kjörgengis rétt til pings eigi við annað útvortis skilyrði, en fast aldrs-takmark, að maðr hafi óflekkað mannorð, sé eigi í sveitar-skuld og, ef til vill, að maðr sé eigi öðrum háðr sem hjú, þó þessi síðasta takmörkun reyndar ætti með tímanum að afnemast.

En vér könnumst fyllilega, og miklu betr en höfundar vorra nú gildandi kosningarlaga, við það, að með þessum og hverjum öðrum ytri takmörkum er engin fullnægja gjörð þeirri eðlilegu kröfu, að þekkingin eigi að ráða fyrir fávizkunni. Eða hvað er í kosningarlögum vorum gjört, til að tryggja þetta? — Als ekki neitt! Lesi þau hver, sem vill: þar skal aldrei nein ákvörðun finnast, er til þess miði — nema ef vera skyldi sú ákvörðun, að konungr (eða í rauninni miklu heldr landshöfðinginn) skuli mega kjósa 6 þingmenn. Þar er séð fyrir þekkingunni! En ef svo væri, þá mundi bezt fallið, að hann kysi þingmenn alla!! Vér getum nú eigi viðrkennt, að það geti samrýmzt við sjálfstjórnarhugmyndina, að þjóðþingið sé setið öðrum, en fulltrúum þjóðarinnar. Hitt er ekki annað en einveldisleifar. Vér látum oss, hvað þetta atríði snertir, nægja að visa til ritgjörðar hr. E. Á. í „Andvara“ V. árg., því að vér getum eigi annað fundið, en að þar séu alveg hugsanrétt rök færð móti konungkjörnum þingmönnum.

En ef lesari vor hefir nokkru sinni á kjörfundi

verið, þá þótti oss líklegt, að hann hefði einhvern tíma heyrt svipað tal þessu, ef hann hefði hlustað vel í hópnum:

Kjörstjóri: Bárðr minn á Búrfelli, hvern kjósið þér?

Bárðr [lágt]: Hvern kaus hann Árni á Leiti?

Einu í hópnum [lágt]: Hann kaus þennan Arnór eða Arnkel, ég man ekki hvað hann heitir, sem hefir boðið sig fram, þarna að norðan.

Bárðr [hátt]: Já, ég kys hann!

Kjörstjóri: Hvern þá?

Bárðr: Þann sama, sem Árni á Leiti kaus.

Kjörstjóri: Guðmundr Hölluson, hvern kjósið þér?

Guðm.: Þann sama, sem Bárðr fóstir minn kaus.

Þegar Guðm. kemr út, kemr svo nágranni hans til hans. Nágranninn hafði eigi verið inni. Hann spyr því:

(Nágr.): Hvern kaust þú, Guðmundr?

Guðm.: Ég kaus þann sama sem Bárðr fóstir.

Nágr.: Hver var það?

Guðm.: Ha, það veit ég aldrei; hann gat ekki sagt mér það heldr; hann kaus þann sama, sem Árni á Leiti kaus.

Nágr.: Ég má víst fara til að fara inn; það er víst komið að mér senn. Ekki veit ég,

hvern ég á að kjósa. Ég held ég megi kjósa þenan sama. Sama er mér hver það er.

Því er æ verr og miðr, að þetta eru engar ýkjur; slíkt má alt of oft heyra. — En vér viljum spyrja: eru þvílíkt kjósendr? Nei, það væri saurgun á málinu að nefna þá svo; það eru skynlausir atkvæða-stórgripir.

Er það þá ekki því næst, er slíkum jábrœðrum er atkvæðisréttir gefinn, sem að láta smala skynlausum skepnum til atkvæðagreiðslu?

Og hve háskalegr getr þó slíkr atkvæðafénaðr orðið í höndum óhlutvandra og samvískulausra leiðtoga? — Eru þá þessir menn svo náttúru-heimskir, að þeim geti eigi skilízt, hver þýðing ligr í atkvæði þeirra og hver ábyrgðarhluti fylgir því? Eða eru þeir svo samvískulausir, að þeir hirði eigi um, hversu þeir láta nota sig? — Því fer fjarri. Þeir hafa getað lært og skilið Balslevs lærdómskver, sem er tíu sinnum þungskildara, en stjórnaðskrá Íslands og kosningarlögin; og þeir eru vandaðir menn, sem engum vilja mein gjöra, sízt ættjörðu sinni. En — þeir vita ekki hvað þeir gjöra! Þeir hafa aldrei verið frœddir um in einföldustu undirstöðuatriði stjórnaðháttanna. Þeir vita jafnvel ekki, hvort þeir lifa undir óbundinni einvaldsstjórn eða þingbundinni stjórn, og vita ekkert hvað það er, sem svo nefnist. Þeir hafa verið frœddir um himnaríki og helvíti, um upprisú dauðra og alt það, sem að öðru lífi lýtr, og ef þeir eru Álfnesingar, þá hafa þeir ef til vill enda frœðzt

um millibils-ástand sálarinnar; en um þetta líf og um þetta land, sem þeir lifa í, hafa þeir eigi svo fræddir verið, að þeir viti, hverjir þeim stjórna eða hversu að því er farið. Og margr mundi þó ætla, að þó svo vel sé séð fyrir uppfræðslu þeirra um leyndardóma prenningarinnar og kraftaverk sakramentisins, þá væri þó eigi af vegi að ríkið fræddi líka unglingana um þetta líf, sem þeir fyrst og fremst eiga að lifa sem borgarar í, áðr en þeim getr auðnast að leysa borgarabréf í inu ókomna lífi, og það eigi síðr fyrir það, að þeir eiga sjálfir að taka þátt í stjórn sinni einmitt í þessu lífi.

Það er svo fjarri því, að nokkurt sannarlegt frelsi sé fylgið í almennum atkvæðarétti í sjálfu sér, ef ekkert er hirt um uppfreðslu alþýðunnar, að það er þvert á móti enginn annar vegr eins óhultr og handhægr fyrir ina mentuðu stétt (hér á landi embættismennina), til að draga alt vald í sínar hendr, eins og að innleiða almennan atkvæðarétt og innprenta mönnum að þar með sé frelsið og sjálfsforræðið fengið. — „Þekking er vald“ segir gamalt orðtak, og það er auðvitað, að upplýsingarlaus múgr, sem hefir atkvæðisrétt, hlýtr að verða að atkvæða-fénaði, sem alveg lætr leiðast af þeim, sem hafa alla yfirburði yfir þá. Hve oft höfum vér eigi séð, hversu sumir böendr á þingi verða helzt til leiðitamir höfðingjunum. En hver skyldi undra sig á því? Þekkingin er vald, en vanþekkingin er van-

máttir — og hvern skyldi furða það, að valdið sigri vanmáttinn?

Óupplýstr lýðr með almennum atkvæðarétti verður aldrei annað en tjóðraðir gripir við taum-band höfðingjanna — skynlaus það, sem verið er að „leika sjálfsforræði“ með. — Það á hér við, sem Franklín sagði: „Frelsi er eigi komið undir frjálslegri stjórnarskrá, heldr undir frjálslyndi þjóðarinnar“. En sannarlegt frjálslyndi er eigi til nema sem ávöxtr þekkingar. Á Englandi eru engin lög til um ráðgjafa-ábyrgð, og þó eru ráðgjafarnir í engu Norðrálfunnar ríki meira háðir þjóðinni en þar. — Í Tyrklandi var aftir fyrir skemstu innleidd þingbundin stjórn og frjálsleg lög á fallegasta pappir — en hvað lengi var Adam í Paradís? Þingbundna stjórnin í Tyrklandi var reyndar sáluð áður en hún fæddist, eða andvanafødd, og var greftruð nokkrum dögum eftir fœðinguna, því þjóðin var ekki slíku vaxin, jafnlítt sem soldáninn og stjórn hans.

Það er því svo fjarri að það sé ófrjálslegt að svipta gjörsamlega vanþekkingu stjórnlegum réttindum, að það er einmitt nauðsynlegt til að tryggja frelsið. Engum dettr í hug, að gefa vitfíringum eða húsdýrum stjórnleg réttindi, þó bæði þeir og þau eigi líf og velferð undir meðferð laganna og stjórnarinnar. Og hvi dettr það engum í hug? Af því þessar skepnur vantar það fyrsta skilyrði til að neyta slíkra réttinda, sem er, að hafa nokkra hugmynd um þau. En þá er og auðsætt, að það er

jafnmikil fásinna að veita þeim mönnum stjórnsleg réttindi (kosningarrétt og kjörgengi), sem að stjórnslegri þekking standa á álíku stigi og ferfœttu skepnurnar. Og þessir menn eru til, og það fleiri, en skyldi. — Sjálfir eru þeir engum sannlegum rétti sviptir, þó stjórnsleg réttindi sé af þeim tekin; því engum er neinn réttarspillir í því, þó honum sé eigi leyft að handfjalla háskalegan hlut, er hann hefir ekkert skyn á hversu með skal fara og er eins vís að neyta sér og öðrum til voða.

Það er því auðsætt, að það er nauðsynlegt til að tryggja velferð þjóðarinnar, að heimta eitt-hvert ákveðið lægsta þekkingarstig sem skilyrði fyrir hluttöku í stjórnslegum réttindum.

En þó vér álitum, að þjóðfélagið gjöri í alla staði rétt í, að neita þeim um stjórnsleg réttindi, sem gjörsamlega skortir alla þekking til að neyta þeirra, þá leiðir ekki þar af, að þjóðfélagið eigi gjöri þessum mönnum neitt rangt. En það, sem það gjörir rangt, er ekki það að synja vanþekkingunni réttinda, heldur hitt, að annast eigi betr um uppfærðing borgara sinna. — Óhæfileiki, fyrir þekkingarþrest, til að hafa stjórnsleg réttindi, getr haft tvær orsakir: annaðhvort náttúrlega heimsku og vitskort, eða þá skort á uppfærðingu. Íð fyrri er náttúrunnar sök, svo sem ef menn eru fœddir hálfþjánar o. s. frv., og getr ríkið enga bót á því ráðið; en íð síðara er stjórnsrhattanna skuld. Og það er hróplegt ranglæti af þjóðfélaginu, að sjá eigi um upp-

fræðslu manna, svo að þeir fyrir þá sök verða óhæfir til að njóta fullra stjórnlegra réttinda.

Í safnaðamálum er engum ætlaðr atkvæðis-réttr, nema hann sé ferm dr, en svo er og séð fyrir uppfæðslu ungmenna í trúarbrögðum, svo að allir geti orðið ferm dir, ef þeir hafa það vit, að þeir geti numið lögboðið efnis-ágrip trúarbragðanna. — Hvað er fermingin, skoðuð sem skilyrði fyrir atkvæðarétti í safnaðarmálum? Þannig skoðuð er hún ekki annað, en opinber „yfirheyrsla“ til staðfestingar því, að ungmennið hafi það lægsta stig þekkingar, sem nauðynleg álizt til þess hann hafi nokkurn veginn hugmynd um trú sína¹⁾. — En hvi skyldi eigi ið sama gilda um atkvæðagreiðslu í stjórnlegum málum? Er siðr nauðsynlegt þar að hafa hugmynd um þýðing atkvæðagreiðslu sinnar? Eða er það torveldara að geta skilið og þekt stjórnarháttu lands síns, en að skilja og þekkja sannindi kristilegra trúarbragða? Varla mun neinn fara því fram.

Vér vonum að allir játi oss því, að það sé í sjálfu sér réttlátt að heimta ákveðið lægsta þekkingarstig fyrir stjórnlegum réttindum.

Enn eru aðrar grundvallarreglur í löggjöf vorri um stjórnleg réttindi manna, er vér fáum með engu móti dulizt við að óréttvísar sé. Það

1) Staðfestingin, að því leyti hún er loforð og eiðs-aflegging er annað mál. Sem „yfirheyrsla“ er það, að hún hefir verulega þýðing sem skilyrði fyrir atkvæðis-rétti.

er fyrst, svo sem áður er á minzt, tilraunin til að binda stjórnsleg réttindi við álögu-hæð eða enda við efnahæð. Dr. Franklin hefir hnyttilega einkent þessa grundvallarsetning með þessum orðum: „Ef atkvæðisréttur er bundinn við efnahag, t. d. við það að maður tíundi, og vér svo hugsum oss mann, sem á asna, er hann tíundar, og setjum enn fremr, að hann missi asnann, sem þá ekki verður lengr tíundaður, og missi þar við atkvæðisrétt sinn — er þá ekki ástæða til að spyrja: Hvor var það eiginlega, sem hafði atkvæðisréttinn? var það maðrinn eða var það asninn?“ — Íð eina takmark í þessu efni, er vér fáum viðurkennt sem skilyrði fyrir kosningarrétti, er það, að maðrinn sé sjálfbjarga, þ. e. ekki í sveitarskuld.

Þá er það og að vorri hyggju ranglátt, að hver sá, sem geldr til sveitar-parfa, skuli ekki hafa atkvæðisrétt um þau mál, er sveitina varða. Nú mun tízkan vera sú, að böendr einir hafi atkvæðisrétt, en vér sjáum eigi, hvi þeir vinnu-menn og vinnukonur, lausamenn og lausakonur, sem eigi pykja of lítillfjörleg til að gjalda til sveitarparfa og þannig bera skyldurnar, skyldu eigi vera verð fyrir að njóta fullra réttinda á móti.

Athgr. Hér af leiðir eigi nauðsynlega sama rétt fyrir þetta fólk til að hafa atkvæðisrétt í landstjórnarmálum (kosningarrétt til þings). — En rúmið leyfir oss eigi að útlista það hér, en vér leyfum oss að benda á,

að byrðin til lands-parfa er svo litil á þessu fólki, að það virðist hafa fult jafnvægi (æquivalent) hennar í því, er það nýtr góðs af stjórnlegri vernd og fyrirkomulagi. Aftur eru byrðarnar til sveitar-parfa miklu tilfinnanlegri, svo að sá eini verulegi réttur, sem þetta fólk fær nú á móti, n. l. forsorgunarrétturinn, als ekki virðist vega fyllilega á móti byrðinni; og því virðist sanngjarnt að þetta fólk njóti atkvæðisréttar í þeim málum. — Staða þeirra, sem eru í hjúa-stétt, eða öðrum á þann hátt háðir, meinar að veita þeim kjörgengi.

Þá er það eitt atriði, sem vér verðum að láta oss nægja að nefna, því það er ofyfirgipsmikið mál til að rannsaka st. hér. — Það er réttur kvenna. Vér viljum bæði fara hægt í það sakir nýstárleikans og fordóma manna, enda tjáir eigi fremr í því máli en öðrum að gjöra of stór stökk í einu. En eigi ætlum vér það of langt farið eða stórt byltinga-ráð, þótt vér förum fram á að fylgja dæmi Englendinga í því, að veita konum atkvæðarétt í sveitastjórnarmálum; og úr því alþingi vort var svo frjálslýnt í sum- ar að veita konum kosningarrétt og kjörgengi í safnaðamálum, má ætla að það sé svo frjálslýnt, að það hafi eigi á móti að veita þeim sama rétt í sveitastjórnar-málum.

Án þess þá að þykjast þurfa að færa ýtarlegri ástæður fyrir einstökum atriðum, leyfum vér oss að bera fram til íhugunar svofelt.

Frumvarp

til laga um breyting á skilyrðum fyrir nokkrum stjórnlegum og borgaralegum réttindum manna.

I.

§ 1. — Landsstjórnin skal hlutast til um að samin verði stutt og handhæg kenslubók handa ungmennum, er á einfaldan, ljósan og auðveldan hátt skýri aðalatriði stjórnarskipunar vorrar, að því er snertir landsstjórn, sveitastjórn og heimilisstjórn. Skal hún innihalda stutt og ljóst ágrip þjóðfélags-siðafræði („samfunds-moral“), og sé þar skýrð þau almennu sannindi, er skipun þjóðfélagsins byggist á, svo og inar allra helztu meginsetningar þjóðmegunarfræðinnar; einnig skal henni fylgja stöðulög og stjórnarskrá Íslands (með skýringum), sveitastjórnarlögin, ágrip af fátækra-reglugjörðinni og hjúalögin.

Þessa bók skal prenta á kostnað lands sjóðs eða að tilhlutun landsstjórnarinnar; skal hún jafnan vera fáanleg og seljast með vægu verði. Hver hreppsnefnd skal kaupa svo margar af bókum þessum á kostnað sveitarsjóðs, að nægi til að byrgja hreppinn, og selr hún þær fyrir reikning sjóðsins aftr.

§ 2. — Skyldir skulu prestar, sýslunefndarmenn og hreppstjórar að vetrarlaginu að leiðbeina hverjum unglingi á 14 til 20 ára aldrarskeiði, er þess óskar, í námi og réttum skilningi þessarar kenslubókar, og eiga þeir eigi heimtíng á borgun fyrir tilsögnina.

§ 3. — Á eftir manntalsþingi vor hvert skal sýslumaðr halda opinbet próf í hverri þinghá að tilkvöddum tveim prófdómendum, og skal hann þar reyna þá, er þess óska, í því, sem ofanefnd kenslubók inniheldr, svo það komi í ljós, hvort þeir hafa numið efnið og skilja innihaldið. Skal þeim, er undir prófið ganga, ef þeir geta staðizt það og eru eigi óhæfir til að fá einkunn, veitt ein af þeim þremr einkunnum: „hæfr“, „vel hæfr“, „afaragðsvel hæfr“. — Undir próf má hver sá ganga, sem er fullra 15 ára að aldri, hvort heldr er karl eða kona.

Tvær krónur skal hver sá greiða, er undir próf gengr, og á sýslumaðr aðra, en prófdómendr hina.

II.

§ 4. — Engan má þann í hjónaband gefa, karl eða konu, er eigi hefir undir próf það gengið, er nefnt er í næstu gr. hér á undan, og náð þar einkunn¹⁾.

§ 5. — Engum manni má jörð byggja hér eftir og eigi borgarabréf eðr nein slik réttindi veita, þeim er eigi hefir undir nefnt próf gengið og náð einkunn. Slikir menn mega með engu móti heimilisfæðr vera²⁾. — Ekki tekr þetta þó

1) Það er skylda foreldra að uppfæða börn sín, eigi síðr en fæða þau; en hversu má móðir eða faðir fæða börn sín, ef þau eru vankunnandi sjálf?

2) Hver heimilisfaðir, þó eigi sé í hjónabandi, getr haft börn (niðrsetninga) að annast og uppfæða, er hann er skyldr að ganga í foreldra stað.

til þeirra manna, er þegar eru böendr eða heimilisfeðr eða borgarar, er þessi lög koma út.

§ 6. — Þeir menn, er eigi hafa nefnt próf tekið og einkunn náð í því, hafa engan atkvæðarétt í sveitamálum eða neinum öðrum almennum málum, og til engra opinberra starfa eru þeir kjörgengir.

§ 7. — Atkvæðisrétt í sveitamálum hafa hér eftir allir, konur sem karlar, sem til sveitar gjalda, sé þeir með óflekkuðu mannorði, fullmyndugir, og eigi í sveitarskuld, enda hafi staðizt borgarapróf (samkv. 3. gr.). Kjörgengir eru þeir og í hreppsnefnd og sýslunefnd, ef þeir í prófinu hafa náð að minsta kosti 2. einkunn, enda sé þá eigi öðrum háðir sem hjú.

§ 8. — Kosningarrétt til alþingis hafa allir þeir, er kjörgengir eru í hreppsnefnd og sýslunefnd. Kjörgengir til alþingis eru þeir karlmenn, er kosningarrétt hafa, ef þeir hafa hlotið beztu einkunn í borgara-prófi (sbr. § 3.).

Kenslubækr, eins og sú, sem að framan er nefnd, eru ekkert óheyrt. — Vér viljum hér leyfa oss að nefna eina eða tvær, bæði sem sýnishorn þess er vér höfum í huga, og sem bækr, er að nokkru leyti mætti hafa til fyrirmyndar við samning viðlíks kenslukvers á íslenzku.

Önnur er Nordhoff's „Politics for young Americans; with an appendix containing the Constitution of the United States, with questions

upon it, referred to article, section, and clause; the Declaration of Independence &c. — School Edition.“ — (New York. Fæst hjá Harper & Brothers). Þessi bók er að allra dómi einhver in bezta í sinni röð, er til er í nokkru landi.

Aðra bók þýzka getum vér og til nefnt, þótt vér þekkjum hana eigi svo vel fyrir eigin reynslu, sem ina fyrr nefndu. Vér höfum satt að segja að eins séð hana og blaðað í henni lítinn kafla úr kvöldstund í Kaupmannahöfn. En það, er vér lásum, þótti oss mæta-gott, enda höfum vér séð henni hrósað í einhverju inu merkasta timariti á Norðrlöndum („Det IXX. Aarh.“). Hún heitir „Sittenlehre für confessionslose Schu-len“. (Höfund og útgefanda munum vér eigi að nefna).

Þegar vér nú rennum huga yfir það, er vér höfum ritað hér að framan, og reynum að hugsa oss, úr hverri átt það fyrirkomulag, er vér för-um fram á, muni helst eiga mótstöðu von, þá virðist oss sem það sé torvelt að sjá. — Frá þeim, sem unna sjálfstjórn, getum vér eigi búizt við mótstöðu, því þeir munu sjá, að vanþekkingin er versti óvinr allrar sjálfstjórnar, og að sjálfstjórn verðr aldrei nema dautt og anda-laust form, ef eigi er tilskilið eitthvert ákvedið þekkingarstig, sem skilyrði fyrir hluttöku í stjór-nlegum réttindum; því þeir, sem það hafa eigi, eru vísir að verða blindir leiksoppar í hendi ófrelsisins. — Frá einlægum og ærlegum aftr-haldsmönnum, er óbeit hafa á hluttöku lýðsins í stjórnnlegum réttindum, væntum vér heldr eigi mótspyrnu; því að þeir munu sjá, að úr því nú

lýðnum einu sinni með stjórnskrá Íslands er veitt hluttaka í stjórn sinni, þá hlýtr þeim þó að vera geðfeldara, að nokkru af því, er þeir munu mest hafa óttast hjá lýðnum, nl. vanþekkingunni, verði rýmt frá réttinum að nokkru leyti.

Þeir einu, sem vér óttumst að muni berjast móti frumvarpi voru með knúum og knjám, eru þeir, sem þurfa að halda á fáfræði lýðsins og styðjast við það höfðatölu-fylgi, er þeir nú treystast hvergi að fá, nema hjá þeim, sem frumvarp vort vill útilykja, og sem þeir þá hvergi mundu fá, ef frumvarp vort næði gildi og næði tilgangi sínum, sem er: að efla þekkingu inna fáfróðu.

Tilgangr vor vonum vér sé góðr og réttur. En hversu oss hefir tekizt að benda á inn rétta veg til að ná honum, um það varða menn að deama eftir því sem rök falla til. Frágangi og framsetning vitum vér að er mjög ábtóavant, enda höfum vér aldrei toeki á að rita öðruvísi en svo, að hvert orð fari svo að segja blautt úr pennanum í pressuna. Þó viljum vér með þessu að eins afsaka formið, en eigi efnið, því það höfum vér hugsað í mörg ár. Sé því grundvallarskoðun vor röng þá höfum vér ekkert oss til afbötunar.

Vér viljum enda hér á að tilføera orð eftir merkan höfund í ameríksku tímariti:

„When, in the Brittish Parliament, the suffrage was extended to a million of new voters, even Lord Derby and Disraeli, who were opposed to the measure, said at once: „Now if this class are to vote, we must establish schools for their education“ — thus showing the increased importance of every man who has a voice in the government, and the new interest of the rulers in his education. Where all vote all must be educated; our public school system is the result of this principle in our government“.

Leiðrétting.

 Bls. 9, 15. l. a. n.: 310 les 1310.
